

Kolozsi Pál Péter – Kutasi Gábor

Közgazdasági reformáció: új paradigma kerestetik

Az MKT nemzetközi konferenciája a közgazdaságtan megújításáról

A tíz évvel ezelőtt kirobbant globális pénzügyi válság egyben a közgazdaságtan válságát is okozta, amennyiben bebizonyosodott, hogy neoklasszikus alapokon nyugvó DSGE-modell nem képes előre jelezni súlyos recessziókat. Tíz év telt el, de egyelőre nyoma sincs sem új átfogó modellnek, sem új paradigmának. Ez ösztönözte a New Weather Institute kutatóit és a Rethinking Economics nemzetközi diákhálózatot arra, hogy 2017 decemberében jelképesen kifüggeszék 33 tézisüket a közgazdaságtan megreformálásával kapcsolatban a mainstream egyik fellegvárának tartott London School of Economics bejáratára.

A reformerek egyik vezetője *Andrew Simms*, a Sussexi Egyetem professzora volt az egyik főelőadója a Magyar Közgazdasági Társaság által szervezett gondolatébresztő és vitát provokáló konferenciának, amely a reformtézisek apropóján a közgazdaságtan megreformálását vitatta meg (Conference on Economics Reformation, 2018. március 22. Budapest, ELTE). Simms a 33 tézis fő üzenetét úgy fogalmazta meg, hogy a neo-

liberális közgazdaságtan szellemi válságba került, amely úgy oldható fel, ha az egyetlen kizárólagosan uralkodó modellt helyett a közgazdaságtan elfogadja a plurális, sokszínű megközelítést. A konferencia során különböző előadók különbözőképpen értelmezték a közgazdasági fősodor kritikáját, a neoklasszikus modellt¹ teljes elvetésétől egészen a pluralizmust csupán módszertani értelemben értőkéig terjedt a paletta. Simms kifejtette, hogy a keresztény reformációval, konkrétan *Luther Márton* wittenbergi téziseivel sok párhuzamosságot mutatva, a 33 pont megfogalmazását nagyban ösztönözte, hogy egy olyan (neoliberális) megközelítés dominálja a közgazdasági vitákat, oktatást és publikációs teret, ami a laikusok számára nem érthető (matematizált) nyelven folyik. Állítása szerint újra meg kell vitatni a közgazdaságtan alapparadigmáját, ugyanis, ha a közgazdaságtan alapvető célja a jólét növelése, mindenekelőtt tudni kell, hogy vajon mit is jelent a jólét. Egy metaforával szemléltette mindezt: a „vasárnap reggel paradoxona” („*Sunday morning paradox*”) arról szól, hogy vajon melyik esetben lesz boldogabb az egyén egy napsütéses vasárnap reggel: ha beül az autójába és elmegy

Levelezési e-cím: kolozsip@mnbn.hu

vásárolni, vagy ha kiáll az ajtóba és élvez a napsütést, figyeli a természetet. Az uralkodó közgazdasági irányzat alapján a vásárlás teszi az egyént boldoggá, mert értelmezésében a pénz fogyasztási cikkre váltása adja a hasznosságérzetet. Ezzel szemben a viselkedés-gazdaságtani mérések másfajta értelmezését mutatják a hasznosságnak és boldogságnak. Vajon mi a valódi gazdagság? – tette fel a kérdést Simms, idézve *Robert Kennedyt* és *Kuznetzet* arról, hogy a GNP-be jellemzően nem számítanak bele azok a tényezők, amelyek az életet élhetőbbé és boldogabbá teszik. A GNP vagy GDP növekedésének hajszolása ugyanakkor hihetetlen erőforrás-felélésre ösztönzi a nemzetgazdaságokat. Évi 10 százalékos növekedés 7 év alatt, évi 3 százalékos növekedés 23 év alatt megduplázza a gazdaságot. Ráadásul az erőforrások felhasználása mindig intenzívebben növekszik, mint maga a gazdaság. Hova vezet egy olyan modell, amely a 100 emeletes ház tetejéről lezuhanó emberre azt jelzi előre, hogy az első 99 szintet túléli? – teszi fel a kissé elvont, de érzékletes kérdést Simms, aki szerint nem a mennyiségi növekedésre, hanem a minőségi javulásra kellene törekedni (*economics of better and not bigger*).

■ A második kiemelt előadó *Ha-Joon Chang*, a Cambridge-i Egyetem közgazdász professzora – aki könyveinek kétmillió eladott példányszáma alapján nyugodtan nevezhető közgazdasági bestsellerírónak – folytatva a 33 pont mentén való gondolkodást, azt a kérdést boncolgatta, hogy miért is szükséges a pluralizmus a közgazdaságtudományban. A legfontosabb üzenete az volt, hogy az uralkodónak tekintett neoklasszikus modell racionális egyénfelfogása nem felel meg a szabad akarattal felruházott embernek. A korlátozott racionalitás által létrehozott egyszerűsítések sokkal közelebb állnak a valósághoz, mint a közgazdaságtan mindent tudó és az önérdek követésére előre programozott elméleti egyéne. A mainstream

ma sem képes különbséget tenni az eltérő társadalmi hátterek között, amelyek eltérő viselkedést eredményezhetnek, sőt a társadalmi környezet önmagában is dinamikus, változó tényező, amely szintén megmutatkozhat az egyéni vagy a generációk közötti viselkedési és döntési minták átalakulásán. Chang azt is kiemelte, hogy az intellektuális monopólium felszámolása kiemelten fontos lenne az oktatásban, a különböző közgazdasági irányzatok megismertetése ugyanis lehetővé teszi, hogy a közgazdászok kevésbé strukturált, komplex problémákat ne csak egyféleképp, hanem több irányból is meg tudjanak közelíteni, ami nagyban növeli a problémamegoldás esélyét.

■ *Dombi Ákos*, az ELTE docense azt vizsgálta, hogyan bukott el a neoklasszikus „éjjeli őr” állam modellje, azaz, miként vált az állam egyre aktívabb és egyre nagyobb gazdasági szereplővé. A folyamatot három jellemző bemutatásán keresztül vezette le, nevezetesen, hogy a világgazdaságban növekszik az egyenlőtlenség, egyre elterjedtebbek a pénzügyi válságok, valamint a sikeres felzárkózási modellek jellemzően nem a mainstreamnek megfelelően zajlanak. Ezek következtében megnőtt az állam aktivista beavatkozása iránti igény. Előadása rávilágított az értelmezési csapdákra, hogy a válság óta már nem is olyan egyértelmű, mi a mainstream, azaz mi az uralkodó közgazdaságtan. Plasztikusan bemutatta, miként váltakozott és bizonytalanodott el a közgazdász társadalom az 1920-as évektől napjainkig a neoklasszikus és keynesiánus modell, azaz a piac és az állam között ingadozva, amelyből mára a teljes tanácstalanság alakult ki. Így, habár a mainstream-kritikusok sokasága a neoklasszikus modellt nevezi meg a domináns áramlatnak, a két fogalom nem egyértelműen fedi egymást.

■ *Pogátsa Zoltán*, a Soproni Egyetem tanára egyértelműen definiálta, mit ért mainstreamen:

neoklasszikus modell, általános egyensúlyi elmélet, DSGE-modell, Alessina-féle megszorítási koncepció, másnéven nem-keynesi fiskális politika, amelyeket aszerint válogatott ki, hogy általában ezek az elemek jelennek meg a gazdaságpolitikai döntéshozatal szintjén. Legfőbb kritikája, amely egybevág a 33 pont üzenetével, hogy az uralkodó neoklasszikus modell túl sok mindent externalizál, amiket így nem is tud, sőt nem is akar magyarázni. Idézte *Pikettyt*, aki szerint a neoklasszikus modell nem vizsgálja, kinek van tőkéje, így az egyenlőtlenedéssel nem is tud mit kezdeni, nem tudja endogenizálni. Kifogásolta – egyetértésben Chang professzorral –, hogy a modell a tőkés versenyre épül, majd ugyancsak Changgal egybehangzóan bírálta: a modell nem foglalkozik azzal, miként jön létre a termelés. Pogátsa – aki az újkeynesi modelleket is Keynes neoklasszikus domesztikálásának tartja – elutasította, hogy a neoklasszikus modell jobbítható, előadásában a mainstream-megközelítés elvetése mellett érvel.

A KONFERENCIÁN KÉT PANELBESZÉLGETÉSRE is került, melyek közül az első „A közgazdaságtan reformja – nemzetközi kitekintés” címet viselte. A panel résztvevői a visegrádi országsoport közgazdasági társaságainak vezetői, illetve a plenáris ülésen is felszólaló Ha-Joon Chang voltak. Az eszmecsere *Halm Tamás*, a *Közgazdasági Szemle* főszerkesztője moderálása mellett zajlott.

■ *Kamil Galuščák*, a Cseh Közgazdasági Társaság elnöke, a Cseh Nemzeti Bank Igazgatóságának tanácsadója azt az álláspontot képviselte, hogy bár a mainstream gondolkodás továbbfejlesztése mindenképp szükséges és a 33 tézis egyes pontjai kiforrottnak tekinthetők, de vannak felvetések, amelyek jelen formájukban nehezen értelmezhetők és továbbgondolást igényelnek. Az újszerűség gyakorlati vetülete tekintetében elmondta: nehéz

megmondani, hogy a válságkezelés keretében alkalmazott egyes eszközök ortodoxak vagy újszerűek voltak-e, a gazdaságpolitikusoknak nem ezt, hanem a lépések hatékonyságát kell figyelembe vennie.

■ *Bogusław Fiedor*, a Lengyel Közgazdasági Társaság alelnöke, a Wrocław-i Közgazdaságtudományi Egyetem közgazdász professzora, korábbi rektora szerint fontos aláhúzni, hogy a közgazdaságtannak kettős természete van, hiszen egyrészt elmélet, másrészt alkalmazott tudomány, és ez a két aspektus gyakran keveredik. Az egyetemi-akadémiai világban eddig is sok új iskola jelent meg, ami azt jelenti, hogy a követelt módszertani pluralizmus már most is létezik, a mainstreamet pedig nem elvetni, hanem kiegészíteni lenne kívánatos – mondta. Kiemelten fontosnak nevezte az emberi viselkedés megértését, azaz a pszichológia eredményeinek integrálását, a gazdaság társadalmi hatásainak figyelembe vételét, valamint a normatív és pozitív megközelítések egymás mellett élésének elfogadását. Az ortodox és unortodox megközelítések inkább politikai, mint tudományos kategóriák, lehatárolásuk pedig sok esetben országfüggő – fejtette ki.

■ *Martin Kahanec*, a Szlovák Közgazdasági Társaság elnöke, a Central European Labour Studies Institute alapítója és tudományos igazgatója azt hangsúlyozta, hogy a 33 tézis által felvetett problémák és kihívások nem újak, ezekről már jó ideje zajlik a vita a közgazdászok között. A közgazdaságtan fejlődésének alapja, hogy kétségbe vonjuk a korábban lefektetett igazságokat és szabályokat, a tudomány ugyanis sosem lehet tőkés. A 33 tézis között vannak fontos és releváns felvetések, egyesekkel kapcsolatban szkeptikus vagyok – tette hozzá –, és vannak olyan pontok is, amelyek nyitott kapukat döngöttek – kifejtve, hogy leginkább abban lenne szükség előrelé-

pésre, hogy a modellek a volatilitás mellett a trendekkel is foglalkozzanak. A *big data* jelenlétének jelentős hatással lehet a közgazdasági kutatásra, de nem várhatjuk tőle, hogy eldöntse a közgazdasági iskolák közötti vitát – válaszolta egy, a hallgatóságból érkezett kérdésre.

Ha-Joon Chang felszólalásában a módszertani pluralizmus fontosságára hívta a figyelmet, és azt hangsúlyozta, hogy a 33 tézisben is megfogalmazott oktatási megújulást alapvetően az egyetemi hallgatók felől érkező igény hívta életre. Kifejtette: nem tartja helyesnek a túlzott matematizáltságot, illetve hogy az egyéb módszerek ezáltal háttérbe szorulnak a közgazdasági oktatásban és kutatásban is. A matematikai túlsúly miatt a közgazdaságtani modellekből kimaradnak a nehezen kvantifikálható tényezők, pedig ezek is kiemelten fontosak lehetnek – hangsúlyozta Chang.

A MÁSODIK PANELBESZÉLGETÉS – amit *Lehmann Kristóf*, a Budapesti Corvinus Egyetem MNB Tanszék megbízott tanszékvezetője moderált – a „közgazdaságtan és a közgazdasági (felső)oktatás reformja Magyarországon” címet viselte. Andrew Simms felvezetőjében egészségtelen intellektuális monopóliumról beszélt a mainstream közgazdaságtan kapcsán, és kifejtette: ennek a jelentőségét érdemben emeli, hogy a neoklasszikus gondolkodásnak nagy befolyása van a gazdaságpolitikai döntésekre. Korunk fő kihívása a gazdaság ökológiai hatásának és az egyenlőtlenség növekedésének kezelése, a mainstream közgazdaságtan pedig nem olyan irányzat, amely ezeket a kedvezőtlen trendeket meg tudná fordítani – mondta.

■ *Csath Magdolna*, a Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Karának professor emeritusa, a Nemzeti Közsolgálati Egyetem kutatóprofesszora azzal árnyalta a képet, hogy az egyetemi oktatásban végső soron mindig a tanáron múlik, mit tanít, mi-

lyen vitát enged kibontakozni a hallgatók körében, de a gazdaságpolitikában valóban erős monopólium érvényesül, ami már erkölcsi kérdéseket is felvet. Az utóbbi időben jelentősen megváltozott a gazdaság működése, amit a mainstream ideológia nem tud megfelelően kezelni – mondta, kiemelve az ökológiai és társadalmi externális hatásokat, valamint a szellemi tőke felértékelődését. Való igaz, hogy a döntéshozóknak nem kötelező követni a modelleket, de a gyakorlat szerint mégis ezt teszik – mutatott rá.

■ *Kónya István*, a Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpontja tudományos főmunkatársa szerint nincs intellektuális monopólium, miközben természetesen minden változással szemben van ellenállás. Amennyiben valakinek van egy jó közgazdasági felvetése, és azt megfelelően képes formalizálni, illetve megvédeni, akkor erre ma is van lehetősége – mondta, kihangsúlyozva, hogy az adatokkal alátámasztott matematikai érvelés – ha nem is az egyetlen, de – a legjobb módszertan, amivel komplex közgazdasági problémákat lehet megoldani. Sok erőfeszítés történt már a makroökonómia reálisabbá tételére, sok mindent kellene integrálni a modellekbe, de el kell fogadni, hogy módszertanilag ez nagyon nehéz és időigényes feladat – fejtette ki Kónya. Szerinte a közgazdászoknak nem az a feladata, hogy megmondják, mi helyes, hanem hogy rávilágítsanak, mi lehetséges. A 33 tézis valóban megoldandó kérdéseket összegez, de ezek nagy részén már dolgozik a közgazdaságtan. Azt sem szabad elfelejteni, hogy bár a legutóbbi válság a pénzügyi szektorból indult, de ez nem feltétlenül lesz így a következő válság esetében – figyelmeztetett Kónya.

■ *Trautmann László*, a BCE Közgazdaságtudományi Karának dékánja, az MKT Fejlesztésgazdaságtani Szakosztályának elnöke

szerint a kapitalizmus és az emberi méltóság koncepciója közötti összecsapás időszakát éljük, ahol meg kell találni azt a gazdasági rendet, amely kompatibilis az emberi méltósággal. A gazdaság túl komoly dolog ahhoz, hogy kizárólag a közgazdászokra hagyjuk – fejtette ki a reformmozgalom egyéb tudományok felé való nyitásra való felhívására rezonálva.

■ *Muraközy László*, a Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaság-tudományi Bizottsága elnöke, a Szent István Egyetem egyetemi tanára szerint el kell ismerni: Magyarországon valóban nem jellemző, hogy az egyes közgazdasági iskolák között érdemi lenne a szellemi kapcsolat, szinte mintha vallásként tisztelnék az egyes irányzatok képviselői a saját meggyőződésüket, és ezen érdemes lenne változtatni.

■ *Virág Barnabás*, a Magyar Nemzeti Bank monetáris politikáért és közgazdasági elemzésekért felelős ügyvezető igazgatója szerint a közgazdaságtan jövőjéről gondolkodva a kiindulópontunk nem lehet más, mint hogy elismerjük: a közgazdaságtan feladata nem kevesebb, mint jobbá tenni a minket körülvevő világot. A közgazdászok sok hibát vétettek az utóbbi évtizedben, ezért van szükség a reformra. Míg a széles értelemben vett tudományos élet színes, hiszen sok új gondolattal lehet találkozni, addig a legmagasabban jegyzett folyóiratok esetében már vannak intellektuális monopóliumra utaló jelek. A gazdaságpolitika helyzete ennél is rosszabb, különösen Európában, ahol a fiatalok körében a munkanélküliség 20 százalék felett van, ami egyértelműen azt mutatja, hogy a makrogazdasági politika rosszul működik – fejtette ki Virág, aki elismerte, hogy a válság előtt a jegybankárok voltak a legkonzervatívabbak, a jegybanki modellek pedig komoly hiányosságokat mutattak, a pénzügyi rendszerrel például nem foglalkoztak. A pénzte-

remtés kérdése felértékelődhet a jövőben, a digitalizáció következtében könnyen olyan helyzet alakulhat ki, amelyben e tekintetben kiéleződik a verseny a jegybankok, illetve a kereskedelmi bankok és az egyéb piaci szereplők között – mondta.

A résztvevők egyetértettek abban, hogy a matematikai módszereknek és érvelésnek kiemelkedő jelentősége van a közgazdaságtanban, de azt is szinte egyöntetűen elismerték, hogy ezt egyéb érveléstechnikákkal érdemes kiegészíteni. Virág Barnabás ezt így pontosította: a módszertani megoldások között meg kell találni a helyes sorrendet és a helyes egyensúlyt. Trautmann László hozzátette: a közgazdaságtanban a matematikai megközelítés biztosítja azt a módszertani szigorot, ami minden tudomány alapja. A panelbeszélgetés résztvevői egyfajta közös nevezőre jutottak azzal kapcsolatban, hogy indokolt a közgazdasági oktatás gyakorlatának újragondolása. Muraközy szerint a magyar helyzet sajátossága abból adódik, hogy nem különül el élesen a közgazdaságtan és az üzleti tudományok oktatása. Trautmann kiemelte: a magyar közgazdasági felsőoktatásban felértékelődik a döntéshozói munkákra való felkészítés, Kónya pedig azt hangsúlyozta, hogy a bonyolult metodológiai oktatást meg kellene előzni az érdeklődés felkeltésének, a hallgatói elköteleződés kialakításának. Virág Barnabás a munkaerőpiac keresleti oldalát képviselve ehhez azt tette hozzá: kihívást jelent, hogy a frissen végzettek esetlegesen magas színvonalú matematikai tudásához sok esetben nem társulnak a megfelelő elméleti alapok és a szükséges problémaorientáltság. Az alapok tekintetében az is gondot jelent, hogy a tankönyvek jellemzően nagy és zárt gazdaságokról szólnak, nem pedig a Magyarországon releváns kis nyitott gazdaságokról – zárta hozzászólását az MNB ügyvezető igazgatója, aki szerint hosszabb távon a pénzről való általános gondolkodás megújulását is el kell érni hazánkban.

■ A Thomas Kuhn féle tudományfilozófia alapján, amíg nem jön létre egy alapvetően új paradigma, addig a meglévőn építkeznek tovább a tudomány. A kifüggesztett 33 pont és a közgazdaságtan megújításáról szóló nemzetközi MKT-konferencia előadói egyelőre inkább csak a kritikák megfogalmazásáig jutottak, az új keretrendszer kontúrjai egyelőre még nem láthatók. Az új közgazdasági paradigma kialakítása a jelen és a jövő közgazdászaira vár – a budapesti konferencián elhangzottak ehhez adhatnak fontos szempontokat és adalékokat.

JEGYZET

- ¹ A neoklasszikus megközelítés elmélet-történeti aspektusairól lásd Móczár József: Ergodikus versus bizonytalan pénzügyi folyamatok – I. rész. Ergodikus hipotézis és bizonytalanság a pénzügyelméletben. *Pénzügyi Szemle* 2017/3. (275–293. oldal), illetve Móczár József: Ergodikus versus bizonytalan pénzügyi folyamatok – II. rész. Neoklasszikus és intézményi közgazdaságtan. *Pénzügyi Szemle* 2017/4. (476–497. oldal)